

ONTWERPPRIJSVRAAG AANPASBAAR BOUWEN

Toegankelijkheid en vormgeving

Op 30 september jl. werden de winnaars bekend gemaakt van de prijsvraag Aanpasbaar Bouwen, de eerste van een serie prijsvragen in het kader van het Haagse woningbouwfestival. Theo van der Voordt bekeek de ingezonden ontwerpen en constateert dat het rekening houden met (toekomstig) gebruik door gehandicapten en architectonische kwaliteit heel goed samen kunnen gaan. Wie zelf een kijkje wil nemen kan nog tot 16 oktober terecht in de hal van het Museon, waar alle inzendingen tentoongesteld zijn.

September 1987; tijdens een manifestatie ter gelegenheid van de oplevering van een van de eerste projecten uit het NWR-experiment Aanpasbaar Bouwen wordt door de Nationale Woningraad het eerste exemplaar van de publikatie 'Eisen voor aanpasbaar bouwen' aangeboden aan staatssecretaris Heerma. Tussen deze publikatie en het in 1967 door het Rotterdamse Bouwcentrum uitgebrachte boekje 'Woningen voor rolstoel gehandicapten' ligt niet alleen een periode van 20 jaar, maar ook een wereld van verschil in denken. Waar het laatstgenoemde boekje zich bezig houdt met *speciale* woningen voor rolstoelgebruikers, gaat het bij Aanpasbaar Bouwen om *gewone* woningen, geschikt voor iedereen, met ingebouwd de mogelijkheid de woning aan te passen wanneer bewoning door iemand met een handicap daarom vraagt. Een duidelijke verschuiving dus van categoriaal naar integraal of 'inclusief' ontwerpen!

Geheel nieuw is dit idee overigens niet. Al in het begin van de jaren '70 pleitte de Delftse werkgroep Bouwen voor Iedereen onder aanvoering van de Haagse architect Job Kroon voor een ontwerp aanpak, waarin niet langer wordt uitgegaan van de gemiddelde mens, maar rekening wordt gehouden met de grote variatie in fysieke (on)mogelijkheden van de gebruikers. Deze aanpak wordt eveneens voorgestaan door het Centraal Coördinatiepunt ter bevordering van Toegankelijkheid voor gehandicapten (CCPT). In deze vaste commissie van de Interdepartementale Stuurgroep Gehandicaptenbeleid zijn onder meer de ministeries van VROM, WVC en Verkeer en Waterstaat vertegenwoordigd. In een recent door haar geïnitieerd onderzoek naar Onderwijs en Toegankelijkheid constateerde het CCPT dat de aandacht voor toegankelijkheid in het bouwkundig onderwijs over het algemeen ver achter is gebleven bij de maatschappelijke ontwikkelingen. In dezelfde periode werden door de gemeente Den Haag de eerste voorbereidingen getroffen voor een groots opgezet woningbouwfestival, ter gelegenheid van de 200 000^e woning in Den Haag. Ter opluistering van dit gebeuren is een anderhalve kilometer lange strook langs de Dedemsvaartweg aangewezen als experimenteel bouwterrein voor 500 woningen. Door middel van prijsvragen en de inbreng van binnen- en buitenlandse architecten hoopt de gemeente creatieve ideeën te verzamelen met betrekking tot de inrichting van de woonomgeving, de organisatie van woningplatte-

gronden, flexibiliteit, toegankelijkheid en dergelijke. Den Haag en Den Haag vonden elkaar al gauw en samen met het CCPT schreef de gemeente een prijsvraag uit onder studenten en recent afgestudeerden van de technische universiteiten en Academies van Bouwkunst, met als centraal thema Aanpasbaar Bouwen.

De opgave

Het programma laat zich beknopt omschrijven als "een uitvoerbaar voorlopig schetsontwerp voor de bouw van 32 aanpasbare woningen in de sociale sector op een gegeven lokatie in de gemeente Den Haag". Aanpasbaar houdt in dat de woningen in de gebruiksfase (dus achteraf) op eenvoudige en daardoor goedkope wijze geschikt gemaakt kunnen worden voor bewoning door lichamelijk gehandicapten. Zonder aanpassing dienen alle woningen vanaf de oplevering zowel voor niet-gehandicapten als gehandicapten bereikbaar, toegankelijk en bezoekbaar te zijn. Tot nu toe is in publikaties over aanpasbaar bouwen doorgaans het accent gelegd op gebruik, bouwtech-

Gedeelte van de wijk Morgenstond. Helemaal aan het einde van de strook langs de Dedemsvaartweg ligt op de kop de locatie voor de prijsvraag 'Aanpasbaar Bouwen'.

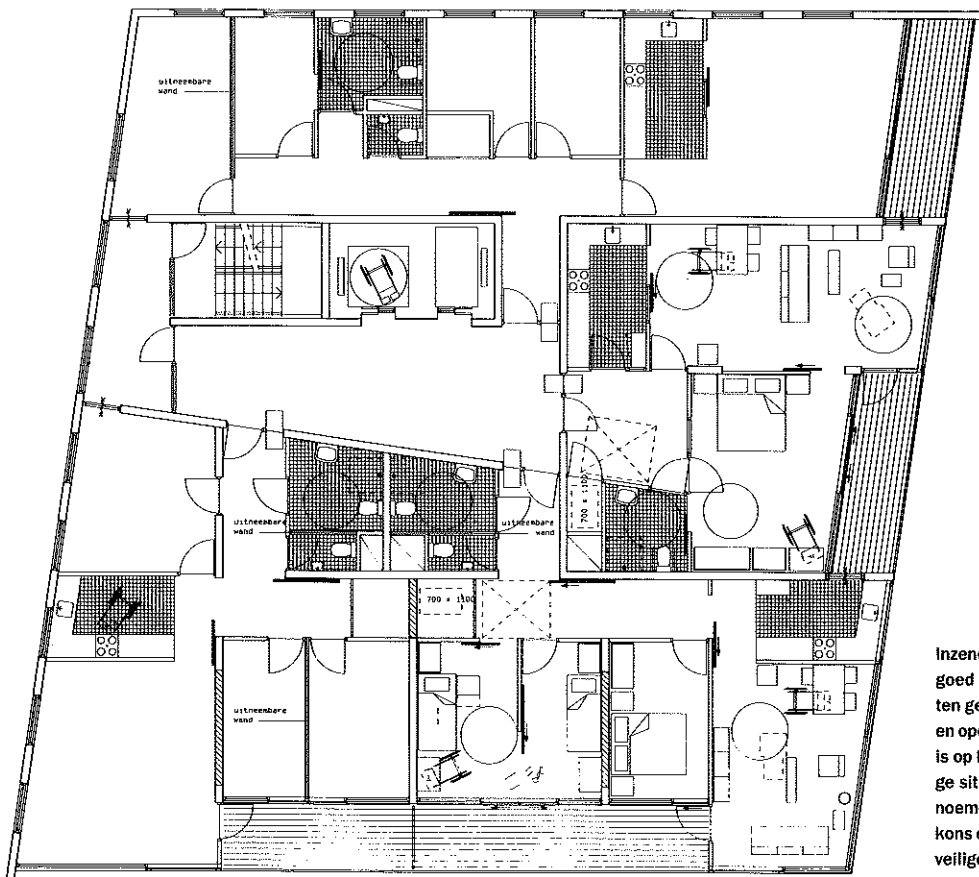
niek en kosten, en krijgt het aspect architectuur veel minder aandacht. Omdat de prijsvraag uitgeschreven is in het kader van het woningbouwfestival is er alle aanleiding ook in te gaan op aanpasbare woningbouw als architectuuropgave, aldus de gemeente. Stedebouwkundig hebben de inzenders een aantal strikte randvoorwaarden meegekregen. Binnen het door OMA ontwikkelde masterplan is slechts een envelop van 22×22 m beschikbaar, gesitueerd op de kruising van twee drukke verkeerswegen (Meppelweg en Dedemsvaartweg). Het aantal bouwlagen mag maximaal acht bedragen. Andere randvoorwaarden voor het ontwerp vloeien direct voort uit de essentie van de opgave:

- het woongebouw dient vanaf de openbare weg bereikbaar te zijn voor rolstoelgebruikers, zowel voor mensen die per auto aankomen als vanaf het trottoir
- de plattegronden van de woonruimte dienen zodanig te zijn

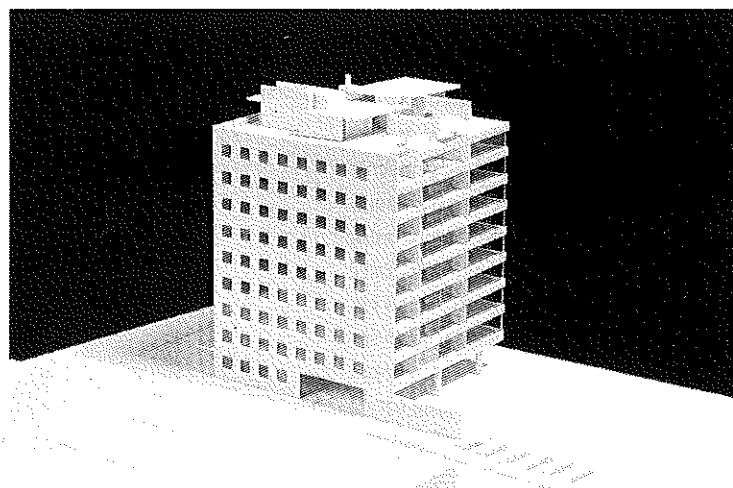
vormgegeven dat aanpassing achteraf relatief goedkoop is uit te voeren; tevens dient de inrichting zodanig te zijn vormgegeven dat mensen met verschillende handicaps er kunnen wonen

- de aanpasbare woonruimten dienen bezoekbaar te zijn voor mensen met een handicap
- de stichtingskosten mogen niet hoger uitvallen dan die van vergelijkbare woningwetwoningen (qua grootte en uitrustingsniveau)
- het aanpassen van een aanpasbaar ontworpen woning aan de individuele behoeften van een gehandicapte moet goedkoper uitvallen dan het individueel aanpassen van een niet aanpasbaar gebouwde woning

Voor onervaren (aankomend) ontwerpers voorwaar geen eenvoudige opgave!

Inzending van K. Kingma en R. Roorda uit Rotterdam, goed voor een eerste prijs. Door de keuze voor gesloten gevels op de noordelijke met geluid belaste zijden en open gevels op het zuiden met uitzicht op het groen, is op heldere wijze ingespeeld op de stedebouwkundige situatie. De bereikbaarheid is zonder meer goed te noemen, terwijl de rondgaande vluchtweg via de balkons en de woningen ook in geval van calamiteiten een veilige aftocht verzekert. De woningplattegronden zijn ruim opgezet, terwijl schuifdeuren en plaatselijk gemetselde, eenvoudig te verwijderen wanden (gearceerd) voor de nodige flexibiliteit zorgen.

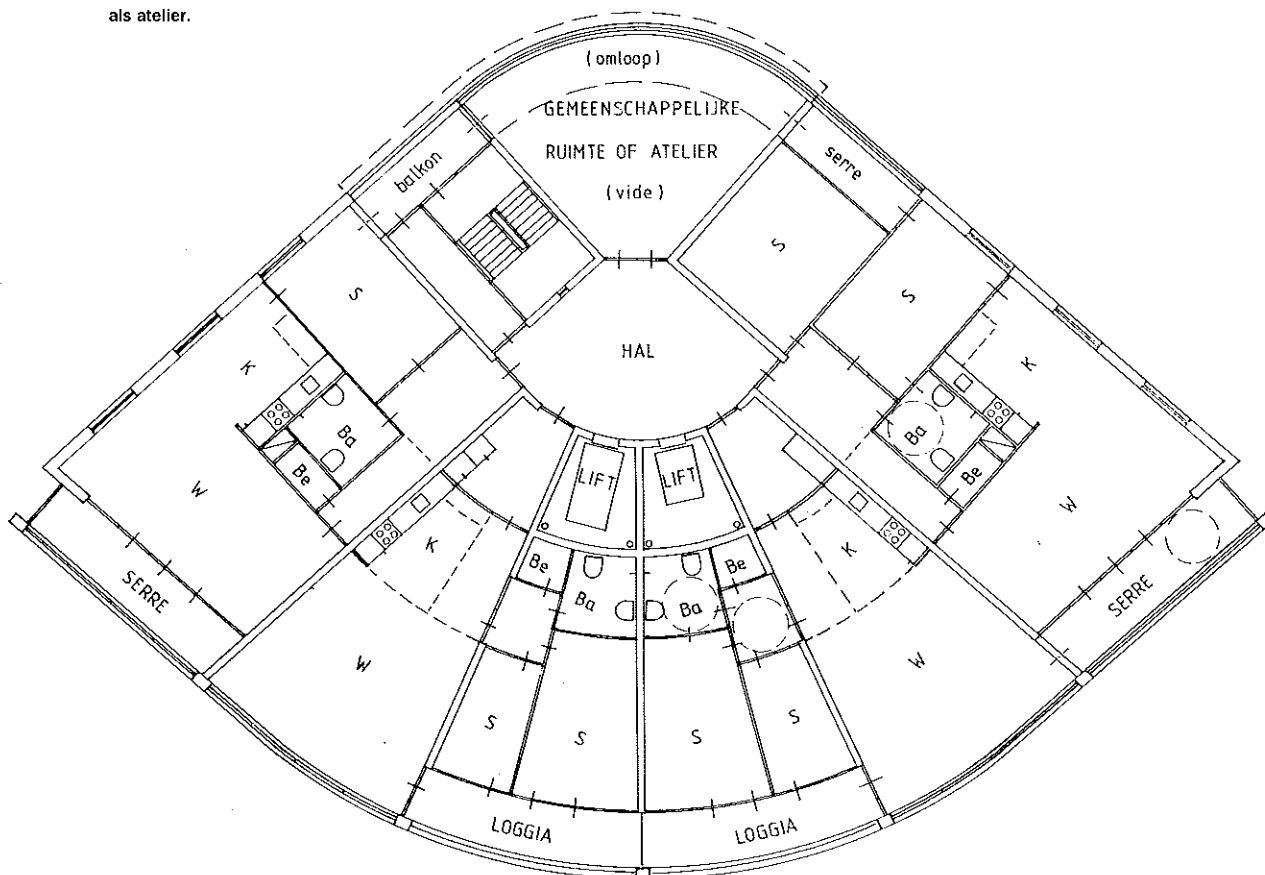

Het juryrapport

Bij het beoordelen van de 54 inzendingen heeft de jury het zichzelf niet gemakkelijk gemaakt. Uiteraard zijn de plannen getoetst op de mate van aanpasbaarheid, met als subcriteria bereikbaarheid, in-/uitgankelijkheid, bezoekbaarheid, logeerbaarheid en bewoonbaarheid. Voorts is bekeken in hoeverre bij de ontwerp oplossingen rekening is gehouden met de bijzondere stedenbouwkundige situatie. Ten slotte heeft de jury zichzelf de vraag gesteld, in hoeverre de ingediende innoverende oplossingen aandragen voor het spanningsveld tussen architectonische allure en verbeelding aan de ene kant en efficiënt en doelmatig gebruik van middelen aan de andere kant. Beide waarden zijn door de jury samengevat tot het criterium 'architectonische kwaliteit'. Gezien de nogal schetsmatige uitwerking van de meeste inzendingen is slechts globaal getoetst op financiële en technische haalbaarheid. Dat een dergelijke plantoetsing volop stof tot discussie

geeft laat zich raden. Niettemin is de negen personen tellende jury onder voorzitterschap van de Delftse hoogleraar stadsvernieuwing H. J. Rosemann tot een unaniem eindoordeel gekomen. De eerste prijs is toegekend aan K. Kingsma en R. P. J. Roorda uit Rotterdam, vooral vanwege de overtuigende wijze waarop aan de ingewikkelde stedenbouwkundige problematiek tegemoet is gekomen en de heldere en ingetogen architectuur van het plan. Naast de architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit voldoet het ontwerp aan het merendeel van de gestelde eisen met betrekking tot aanpasbaarheid en flexibiliteit en worden diverse extra's geboden, zoals een terras boven het water als visplaats, een tuin die ook vanuit de rolstoel bewerkbaar is, een zorgvuldig vormgegeven dakopbouw met terrassen en algemene ruimten. Kortom: een goed plan, terwijl toch de financiële haalbaarheid geen onoverkomelijke problemen lijkt te geven, aldus de jury. Deze inzenders kunnen binnenkort met het CCPT en de betrokken

Inzending van J. Geurst en R. Schulze uit Den Haag (2e prijs). Sterke punten in dit ontwerp zijn de radiale opbouw van de plattegrond en de situering van de hoofdingang in de as op de hoek Meppelweg/Dedemsvaartweg. Hierdoor is het gebouw vanaf de openbare weg voor alle categorieën verkeersdeelnemers goed toegankelijk, terwijl ook de problemen van bezonning en geluidswerking goed zijn opgelost. Kanttekeningen zijn door de jury gemaakt bij de matige veranderbaarheid van vooral de middelste woningen, de (te) kleine badkamers en de verhuurbaarheid van de extra halruimte als atelier.

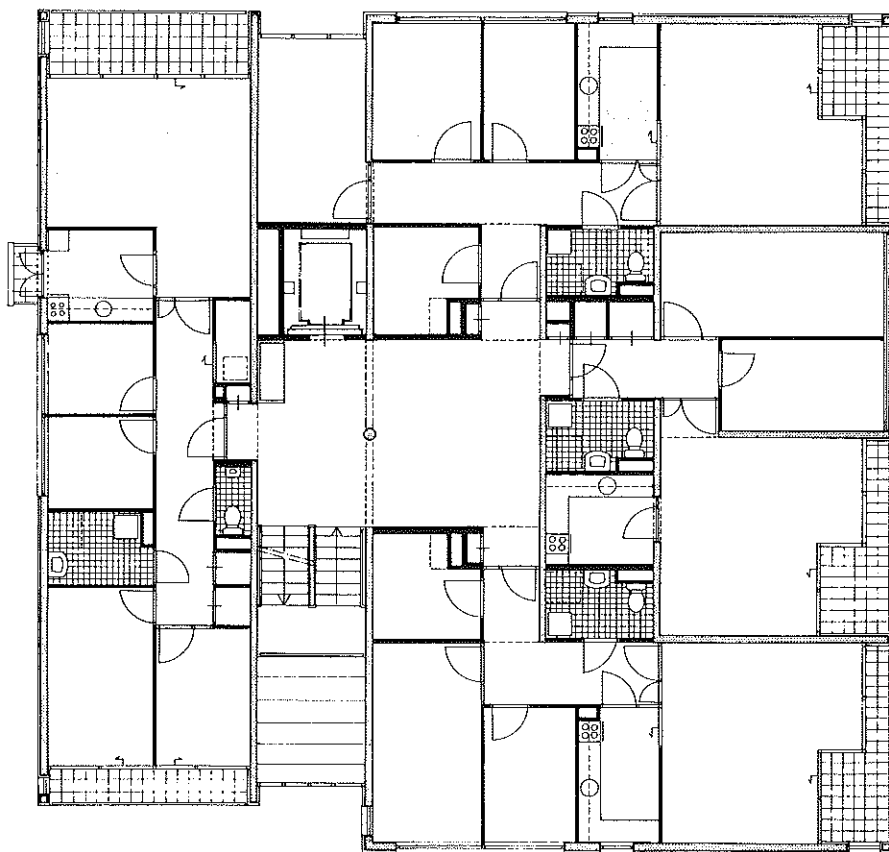

woningbouw corporatie om de tafel gaan zitten om te overleggen wanneer en hoe hun ontwerp ook daadwerkelijk gebouwd zal gaan worden. De tweede en derde prijs zijn respectievelijk toegekend aan J. Geurst en R. Schulze uit Den Haag en J. Koelink en F. van Nieuwamerongen uit Delft. Ook bij deze plannen is sprake van goede oplossingen voor de problematiek van de geluidsisolatie, bezonning en uitzicht in combinatie met een goede bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid. Op onderdelen schieten deze plannen echter tekort. Omgekeerd zijn door enkele inzenders bepaalde deelaspecten dermate goed uitgewerkt, dat de jury heeft besloten hiervoor een extra prijs toe te kennen. In het plan van E. Joustra uit Hoorn is gekozen voor een draagstructuur van kolommen met een stijve kern, waardoor een hoge mate van vrije indeelbaarheid is ontstaan. De basis-uitvoering heeft op zichzelf al een goed bruikbare en afwisselende plattegrond en kan op eenvoudige wijze worden aangepast aan bijna

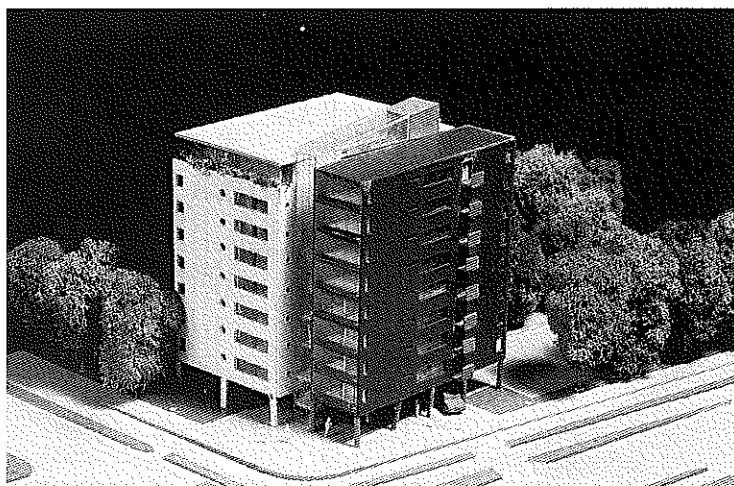
elke behoefte, die vanuit toegankelijkheid en bruikbaarheid kan worden gesteld. Ook voor afwijkende woonvormen is de geboden flexibiliteit uitstekend bruikbaar. Een sterk punt in het ontwerp van J. Schoenmakers uit Maastricht is de verdeling van de woning in een 'vaste' strook met alle voorzieningen en een vrijer indeelbaar gebied voor de leefruimten, waardoor een goed compromis is gevonden tussen de specifieke eisen ten aanzien van toegankelijkheid en installaties enerzijds en de mogelijkheid tot veranderen of aanpassen van de leefruimte anderzijds. Vanwege de grote gebruikswaarde en aanpasbaarheid van de plattegrond en de expressiviteit van de architectuur is ook aan dit plan een extra prijs toegekend.

Niet alleen een uitdaging voor studenten

Het aardige van deze prijsvraag is, dat vooral de synthese van functionele, architectonische en stedenbouwkundige kwaliteitsaspecten

Inzending van J. Koelink en F. van Nieuwamerongen uit Delft (3e prijs). Een goed bereikbaar gebouw, zowel vanaf de openbare weg als vanaf de parkeerplaats, met woningplattegronden die uitstekend zijn aangepast aan de toegankelijkheidseisen. De centrale hal heeft op elke verdieping daglicht en een interessant uitzicht. De ingewikkelde problematiek m.b.t. geluidsisolatie, bezonning en uitzicht is goed opgelost, aldus de jury, maar architectonisch blijft het gebouw wat onder de maat.

zoveel aandacht heeft gekregen. De jury heeft zich niet laten verleiden door mooie plaatjes —het eerste prijs ontwerp is uitgesproken zwak gepresenteerd!— maar is evenmin blijven steken in een eenzijdige functionele beoordeling. Gevolg is wel dat meer dan de helft van de ingediende plannen al in de eerste beoordelingsronde uit de boot viel. Vooral de lastige stedenbouwkundige situatie heeft velen parten gespeeld en heeft geleid tot fikse problemen met bezonning en geluidbelasting. Maar ook de bouwkundige vertaling van de aanpasbaarheid laat vaak te wensen over. Een paternosterlift als extra vluchtweg (brand!) voor rolstoelrijders of een hellingbaan over 8 etages getuigen niet bepaald van een goed begrip van de opgave. Afgezien van de olympische vaardigheden die dergelijke ontwerpoplossingen vereisen, ontstaat zo toch weer een bijzonder woongebouw, terwijl de essentie van de opgave gelegen is in het op een zo eenvoudige mogelijke wijze integreren van het 'bijzondere' in het 'gewone'.

Niettemin hebben diverse inzenders de opgave tot een goed einde weten te brengen. Ondanks dat er hier en daar nog wat haken en ogen aan de plannen zitten, is met verschillende ontwerpen overtuigend aangetoond dat aanpasbaar en architectonisch/stedenbouwkundig verantwoord bouwen heel goed samen kunnen gaan. Hopelijk stimuleert dit de meer ervaren collega's uit de beroepspraktijk om deze uitdaging eveneens aan te pakken!

THEO VAN DER VOORDT

Maquettefoto's J. T. J. van Velzen

Noot De jury stond onder voorzitterschap van H. J. Roseman (hoogleraar stadsvernieuwing, directeur RIW) en had als leden: A. N. M. M. v. Hout (NWR, aanpasbaar bouwen), D. W. J. M. Jansen (Afd. gehandicapten en ouderen VROM), P. A. M. Mertens (voorzitters BNA, Academie van Bouwkunst Maastricht), B. Treffers (Gehandicaptenraad), mevr. E. Willems (Gehandicaptenraad), A. Zaaijer (architect OMA).

Het met een extra prijs gewaardeerde ontwerp van J. Schoenmakers uit Maastricht. Een goed toegankelijk gebouw, met veel ingebouwde flexibiliteit. De twee ten opzichte van elkaar gedraaide assenstelsels van het gebouw zijn helder geïntegreerd in de hoofdstructuur en geven een duidelijke meerwaarde aan de woningplattegronden. De symmetrische opbouw valt echter nauwelijks te rijmen met de bijzondere stedenbouwkundige situatie.

